ТЕРМИЗ ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

Илмий-инновацион журнал

Jurnal OAK Rayosatining 2022-yil 30-sentabrdagi 325/6-son qarori bilan filologiya fanlari bo'yicha doktorlik dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

2021-yildan buyon nashr etiladi

2026 / № 2,2

Termiz – 2026

Muassis:
Termiz davlat universiteti

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

ILMIY-INNOVATSION JURNAL

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2020 yil 19 oktyabrda 1122 raqami bilan ro'yxatga olingan. Matnlarda foydalanilgan misol, ko'chirma va ma'lumotlar aniqligi uchun mualliflar javobgardir. Jurnaldan ko'chirib bosilganda manba qayd etilishi shart.

Bosishga ruxsat etildi: 20.06.2026
Qog'oz bichimi: 70x85
Bosma tabog'i: 5.94
Ofset bosma. Ofset qog'ozi
Adadi: 100
Bahosi kelishilgan narxda
Buyurtma: 155-son

«TerDU bosmaxonasi»da chop etildi
Termiz shahri, Barkamol avlod ko'chasi, 43-uy

Tahririyat manzili:
190111, Termiz shahri,
Barkamol avlod ko'chasi, 43.
Telefon: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz
Rasmiy sayt:
https://journaltersu.uz

BOSH MUHARRIR:
Abduqodir TOSHQULOV,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor

TAHRIR HAY'ATI:

Bekpo'lat Umurqulov, filologiya fanlari doktori, professor (bosh muharrir o'rinbosari)
Shoxista Maxmaraimova, filologiya fanlari doktori, professor (mas'ul muharrir)
O'ral Xoliyorov, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Olmos Ulviy Binnatova, f.f.d., professor (Ozarbayjon)
Karl Rayxl, f.f.d., professor (Germaniya)
Vali Savash yelok, f.f.d., professor (Turkiya)
Dorota Silviya, f.f.f.d. (PhD), dotsent (Polsha)
Zabita Mahammad qizi Teymurlu, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent (Ozarbayjon)
Tarana Imomverdi qizi Xojieva, filologiya fanlari doktori, professor (Ozarbayjon),
Muslihiddin Muhiddinov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Ibodulla Mirzayev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Abdi Mamatov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Suyun Karimov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Muhammadxon Hakimov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Nafas Shodmonov f.f.d., professor (O'zbekiston)
Dilmurod Quronov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Murodqosim Abdiyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Baxtiyor Mengliyev, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Normat Y o'ldoshev, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Baxtiyor Xolmuxamedov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Bobonazar Murtazayev, f.f.n., dotsent (O'zbekiston)
Asqar Eshmo'minov, f.f.d., professor (O'zbekiston)
Obidjon Shofiyev, f.f.f.d. (PhD), dotsent (O'zbekiston)
Zafar Umurqulov, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Nurali Amonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Hakim Ahmedov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdulla Xudoyqulov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Ahad Shukurov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Eshnazar Jabborov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Abdumurod Arslonov, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sirojiddin Turdimurodov, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Umida Raximova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Gulchehra Begmatova, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Nargis Qurbonazarova, filologiya fanlari doktori, dotsent (O'zbekiston)
Muyassar Xolova, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Shoira Omonturdiyeva, f.f.d., dotsent (O'zbekiston)
Sherzod Turdiqulov, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Alibek Omonturdiyev, f.f.f.d. (PhD) (O'zbekiston)
Humayun Nadim Muhammad, f.f.f.d., dotsent (O'zbekiston)

Texnik muharrir: Bahodir To'raliyev

Учредитель:
Термезский государственный университет

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM
ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

НАУЧНО-ИННОВАЦИОННЫЙ ЖУРНАЛ

Зарегистрировано Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан от 19 октября 2020 года под номером 1122.

Авторы несут ответственность за точность приведенных в текстах примеров, отрывков и данных. Необходимо указывать источник при копировании из журнала.

Разрешено к печати: 20.06.2026
Размер бумаги; 70x85
Печатный лист: 5.94
Офсетная печать. Офсетная бумага
Тираж: 100. Цена договорная
Заказ: 155

Печатано в «Типографии ТерГУ»
ул. Баркамол авлод 43, г. Термез

Адрес редакции:
190111, г.Термез, ул. Баркамол авлод, 43.
Телефон: +998990 377 77 23, +99895 986 07 77

E-mail: philologicalresearch@umail.uz

Официальный сайт: https://journaltersu.uz

ГЛАВНЫЙ РЕДАКТОР:
Абдукадир ТАШКУЛОВ,
доктор экономических наук, профессор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Бекпулат Умуркулов, доктор филологических наук, профессор (зам. главного редактора)
Шохиста Махмараимова, доктор филологических наук, профессор (ответственный редактор)
Урал Холияров, ф.ф.ф.д. (. PhD), доцент (Узбекистан)
Олмос Улвий Биннатова, д.ф.н., профессор (Азербайджан)
Карл Райхл, д.ф.н., профессор (Германия)
Вали Саваш Елок, д.ф.н., профессор (Турция)
Дорота Сильвия, PhD, доцент (Польша)
Забита Магомед кызы Теймурлу, доктор философии по филологии, доцент (Азербайджан)
Тарана Имамверди гызы Хаджиева, доктор наук, профессор (Азербайджан)
Муслихиддин Мухиддинов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Ибодулла Мирзаев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Абди Маматов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Суюн Каримов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мухаммадхон Хакимов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нафас Шодмонов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Дилмурод Куронов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Мурадкасим Абдиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Бахтиёр Менглиев, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Нормат Юлдашев, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бахтиёр Холмухамедов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Бобоназар Муртазаев, к.ф.н., доцент (Узбекистан)
Аскар Эшмуминов, д.ф.н., профессор (Узбекистан)
Обиджон Шофиев, д.ф.ф.н. (PhD), доцент (Узбекистан)
Зафар Умуркулов, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Нурали Амонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хаким Ахмедов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдулла Худайкулов, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Ахад Шукуров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Эшназар Джаббаров, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Абдумурод Арслонов, д. ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Сирожиддин Турдимуродов, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Умида Рахимова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Гульчехра Бегматова, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Наргис Курбаназарова, доктор наук, доцент (Узбекистан)
Муяссар Холова, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шаира Амонтурдиева, д.ф.н., доцент (Узбекистан)
Шерзад Турдикулов, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Алибек Омонтурдиев, д.ф.ф.н. (PhD) (Узбекистан)
Хумаюн Надим Мухаммад, д.ф.ф.н., доцент (Узбекистан)

Технический редактор: Баходир Туралиев

Institutor:
Termez State University

PHILOLOGICAL RESEARCH: LANGUAGE, LITERATURE, EDUCATION

FILOLOGIK TADQIQOTLAR: TIL, ADABIYOT, TA'LIM

ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ИССЛЕДОВАНИЯ: ЯЗЫК, ЛИТЕРАТУРА, ОБРАЗОВАНИЕ

SCIENTIFIC-INNOVATIONAL JOURNAL

Registered by the Agency for Information and Mass Communications under the President's Administration of the of the Republic of Uzbekistan on October 19, 2020 under number 1122.

The authors are responsible for the accuracy of the examples, passages and data provided in the texts. The source must be specified when copying from the journal.

Approved for printing: 20.06.2026
Size of the paper: 70x85
Printed sheet: 5.94. Offset printing.
Offset paper. Circulation: 100
Price is negotiable
Order: 155. Printed at the «Printing House of the TerSU»
43, Barkamol avlod str. Termez city.

Address of Editorial Office:
190111, Barkamol avlod str., 43,
Termez city.
Phone: +998990 377 77 23,
+99895 986 07 77

E-mail:
philologicalresearch@umail.uz

Official website:
https://journaltersu.uz

EDITOR IN-CHIEF:
Abdukodir TASHKULOV,
doctor of economic sciences, professor

EDITORIAL BOARD:

Bekpulat Umurkulov, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (deputy chief editor)
Shohista Makhmaraimova, doctor of philological sciences, professor (Uzbekistan) (editor-in-chief)
Ural Kholiyorov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Olmos Ulviy Binnatova, doct.of philol. sciences, professor (Azerbaijan)
Karl Rayxl, doct.of philol. sciences, professor (Germany)
Vali Salvash Elok, doct. of philol. sciences, professor (Turkey)
Dorota Silvia, PhD, associate professor (Poland)
Zabita Magomed kyzy Teymurlu, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Azerbaijan)
Tarana Imamverdi gizi Khadzhieva, Doctor of Sciences, Professor (Azerbaijan)
Muslihiddin Mukhiddinov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Ibodulla Mirzaev, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Abdi Mmatov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Suyun Karimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muhammadkhon Khakimov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Nafas Shodmonov, doct.of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Dilmurod Kuronov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Muradkasim Abdiyev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Mengliev, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Normat Yuldashev, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bakhtiyor Kholmukhamedov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Bobonazar Murtazaev, cand.of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Askar Eshmuminov, doct. of philol. sciences, professor (Uzbekistan)
Obidjon Shofiev, PhD, associate professor (Uzbekistan)
Zafar Umurkulov, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Nurali Amonturdiev, PhD (Uzbekistan)
Hakim Akhmedov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdulla Khudaykulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Ahad Shukurov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Eshnazar Jabbarov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Abdumurod Arslonov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Sirojiddin Turdimurodov, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Umida Rakhimova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Gulchekhra Begmatova, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Nargis Kurbanazarova, Doctor of Sciences, Associate Professor (Uzbekistan)
Muyassar Kholova, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Shoira Omonturdiyeva, doct. of philol. sciences, associate professor (Uzbekistan)
Sherzod Turdikulov, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)
Alibek Omonturdiev, Doctor of Philosophy in Philology (Uzbekistan)
Humayun Nadim Muhammad, Doctor of Philosophy in Philology, Associate Professor (Uzbekistan)

Technical editor: Bakhodir Turaliyev

МУНДАРИЖА

TILSHUNOSLIK

ШАКЕНОВА МАЙГУЛЬ ТУЛЕГЕНОВНА
Прецедентные имена как маркеры культурной памяти в современных медиа Казахстана 7

КОДИРОВА МУКАДДАС ТОГАЕВНА
Синергетическая трансформация узбекского и английского бизнес-дискурса 11

BAYNAZAROV ZOKIR
«Chig'atoy gurungi» va uning o'zbek tilshunosligi tarixidagi o'rni 16

XOLNAZAROV UMID ERKINOVICH
Disleksiya neyrolingvistik muammo sifatida 22

RAHMATOVA GAVHAR OMONOVNA
«Devoni lug'ati-t-turk» asaridagi jangnoma she'rlar va ularning semantikasi 28

RAHIMOV USMONJON ERGASHEVICH
Pragmalingvistika va unga bog'liq hodisalarni antroposentrik nazariya asosida tadqiq etish 33

ABDULLAJONOVA MADINA TO'LANBOY QIZI
Disgrafiyaga xos xatolarning yoshga bog'liq dinamikasi 39

КАЛДЫГОЗОВА С.Е.
Термины-эпонимы в психологических блог-дискурсах 46

ASADOV ALISHER BAHODIROVICH
Preventiv nutqiy aktlarning lingvopragmatik va sotsiopragmatik jihatlari 39

ERIMMATOVA ZUXRA AZIMBOYEVNA
Qo'lyozmalarda kotiblarning (nusxa ko'chiruvchilarning) eng muhim amallari 54

ELOVA DILRABO QUDRATILLAYEVNA
Normativ matn talqinida sintaktik qamrovning o'rni 60

NORMO'MINOV SHERZOD TO'YCHIYEVICH
O'zbek shevalarida leksik tanlovning yosh omili: avlodlararo qatlamlanish 65

SAMINOV ABDUMALIK INOMJONOVICH
Oksyumoronning sintaktik-stilistik va lingvopoetik xususiyatlari (Shavkat Rahmon she'riyati misolida) 68

FAYZIYEVA AZIZA ANVAROVNA
Axloqiy-hissiy konseptlar: sof hissiy va sof axloqiy konseptlardan farqlanish mezonlari 72

ABDULLAYEV DAVRONBEK DILMUROD O'G'LI
«Maoniy an-nahv» kitobida «na'ti maqtu'» (uzilgan sifat) hodisasi 76

BABAXANOVA DILAROM AXMATXANOVNA
Ona tili boyligi – madaniy nutqni shakllantiruvchi vosita 79

ИСЛОМОВА ДИЛНОЗА УЙГУН КИЗИ
Понятие и функции социальной рекламы в обществе 82

ASATULLOYEVA MUHAYYO ALISHER QIZI
Til birliklarining pragmalingvistik xususiyatlari: informema va pragmema oppozitsiyasida frazeologik birliklarning o'rni 86

МУНДАРИЖА

MURODULLAYEVA SARVINOZ YORQIN QIZI
Xudoyberdi To'xtaboyev hikoyalarida milliy-madaniy birliklar tarjimasi: milliy koloritni saqlash strategiyalari 90

O'ROQOVA MUBORAK
Sud-tibbiy ekspertiza matnlarining diskursiv xususiyatlari 94

TURSINBAYEVA SHAXLOXON ALIMBAYEVNA
Badiiy matnda sharqona muloqot etiketi va nutqiy strategiyalar 94

XALIQULOVA MUSHARRAF EGAMNAZAR QIZI
Ijtimoiy reklama diskursida til, ma'no va madaniyat munosabati 102

ABDUMUMINOVA DILNOZA XOMIT QIZI
Ingliz tilida holat fe'llarining metaforik kengayishi 105

TURAEVA ORASTA
Ways of expressing irony in the heroic dramas of John Dryden 109

ADABIYOTSHUNOSLIK

RAHMATOVA GAVHAR OMONOVNA,
SOTVOLDIYEV SIROJIDDIN MAXAMMADDIN O'G'LI
«Devonu lug'ati-t-turk» asaridagi she'riy uzindilar badiiyati 116

RAIMOVA SAYYORA ZAITOVNA
Intertekstual birliklarning poetik vazifasi 123

TASHPULATOV MUXRIDDIN RAXMATULLA O'G'LI
Jadid dramaturgiyasining g'oyaviy-badiiy xususiyatlari 127

FAYZULLAYEVA NIGINA SUR'AT QIZI
Badiiy tafakkurda jinoyat va psixologiya o'zaro aloqadorligining estetik talqini 132

БУРАНОВА ЖАМИЛА АЛИЕВНА
Влияние мифологических мотивов создания и разрушения на сюжет романа 135

МУҲАММАД АБДУЛЛАЕВ
Убайдий ижодида салафлари ижоди таъсири 139

RAMAZON ABDULLAEV
Muizziy qasidalarda lirik mazmun va badiiy mahorat 142

TA'LIM

XALILOVA MUYASSARXON TOLIPOVNA
Bog'lanishli matn yaratish malakasini rivojlantiruvchi zamonaviy metodlar 145

yaqqol namoyon etadi. Kelgusida preventiv nutqiy aktlarni turli tillar materialida qiyosiy o'rganish, ularning gender, yosh, kasbiy diskurs va ommaviy kommunikatsiyadagi xususiyatlarini tahlil qilish mazkur yo'nalishdagi ilmiy izlanishlarni yanada boyitadi.

Rezyume. Mazkur maqolada preventiv nutqiy aktlarning sotsiopragmatik xususiyatlari tahlil qilinadi. Preventiv nutqiy aktlar adresatni ehtimoliy xavf, noxush oqibat, ijtimoiy nomuvofiqlik yoki kommunikativ ziddiyatdan ogohlantirishga xizmat qiluvchi nutqiy birliklar sifatida talqin etiladi. Tadqiqotda preventiv aktlarning ogohlantirish, maslahat, ehtiyotkorlikka chaqirish, taqiqlash, ogoh etish va muayyan harakatdan tiyilishga undash kabi pragmatik vazifalari yoritiladi.

Resume. This article analyzes the sociopragmatic features of preventive speech acts. Preventive speech acts are interpreted as communicative units aimed at warning the addressee about possible danger, undesirable consequences or social discomfort. The article examines the direct and indirect forms of preventive speech acts, their pragmatic force and communicative effectiveness.

Резюме. В статье анализируются социопрагматические особенности превентивных речевых актов. Превентивные речевые акты рассматриваются как коммуникативные единицы, направленные на предупреждение адресата о возможной опасности, нежелательных последствиях или социальном дискомфорте. В статье рассматриваются прямые и косвенные формы превентивных речевых актов, их прагматическая сила и коммуникативная эффективность.

Filologik tadqiqotlar: til, adabiyot, ta'lim. 2026; 5
ISNN: 2181-1741 (Print)
ISNN: 2181-1725

QO'LYOZMALARDA KOTIBLARNING (NUSXA KO'CHIRUVCHILARNING) ENG MUHIM AMALLARI

Erimmatova Zuxra Azimboyevna,
O'zbekiston davlat jahon tillar universiteti
arab tili tarjima nazariyasi va amaliyoti kafedrasi o'qituvchisi

Matnshunoslik nazariy planda matnlarni ilmiy tadqiq etishning umumiy qonuniyatlari, turli tarixiy bosqichlarda ularning o'zgarib borish xususiyatlari, barqarorlashgan asosiy tushunchalari va matnni qayta tiklash prinsiplari kabi masalalarni tartibga soladi[1].

Uning dastxat, nusxa, qoralama, oqqa ko'chirma nusxa(kopiya), arxetip, variant kabi muammoli masalalari va asosiy tushunchalari; atributsiya, sanasini belgilash, sharxlash, konyektura (buzilgan, xiralashgan eski yozuvni taxmin bilan tuzatish, tiklash), kotib yo'l qo'ygan xatolarni o'rganish kabi umumiy metod va usullar bo'yicha yuzaga kelgan umumiy mezonlar va me'yorlarni tartibga soladi.

Bir vaqtning o'zida manbashunoslik jihatidan qaraladigan bo'lsa, nazariy manbashunoslik yo'nalishi amaliy manbashunoslik tajribasini umumlashtiradi, yozma manbalarning vujudga kelishi va ularning real tarixiy sharoitni o 'zida aks ettirish qonuniyatlari, manbalarni izlab topish, turkumlash, tavsifga olish, tartibga solish asoslarini ishlab chiqadi va ularni ilmiy muomalaga kiritishning, amaliy o'rganishning eng

[1] Маҳмуд Ҳасаний,Алимулла Ҳабибуллаев. Адабий манбашунослик ва матншуносликнинг назарий масалалари. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2012. – B. 13.

maqsadga muvofiq asosiy usul va yo'llarini aniqlaydi va amaliyotga tavsiya etadi[1].

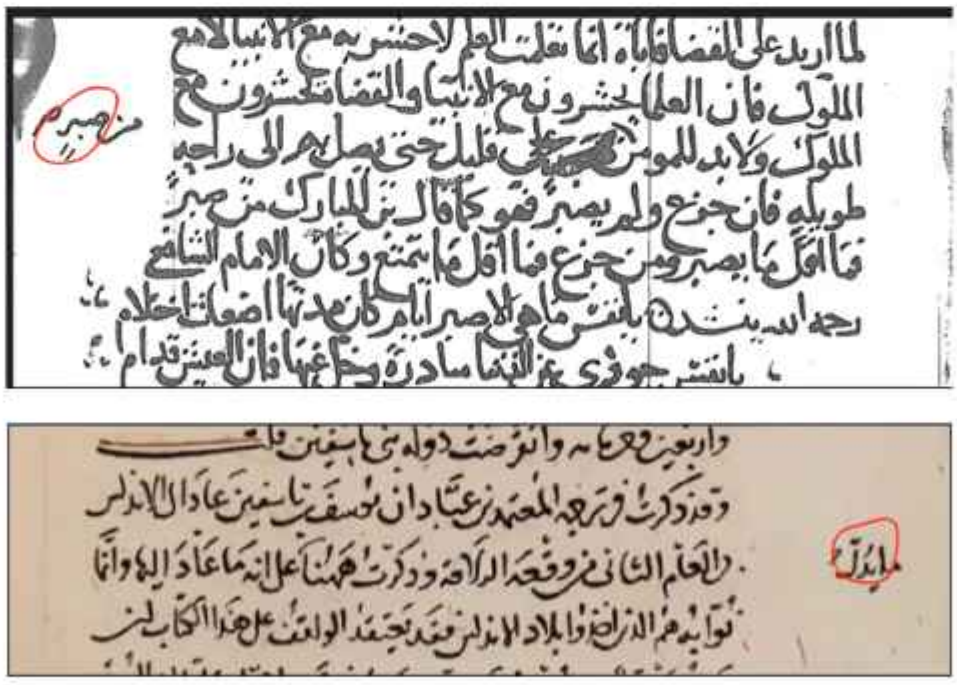
Amaliy matnshunoslik muayyan asar matni tarixi va uning manbalarini o'rganish, muallifi, yozilish davri, joyi va boshqa o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash (atributsiya) yo'li bilan muallif varianti yoki unga yaqin eng ishonchli variantni tanlab, shu variant asosida matnni tiklaydi. Bu jarayon matn tarixida matn tuzuvchi kotiblar yoki noshirlar tomonidan asar matniga kiritilgan o'zgarishlarni hisobga olgan holda, asarning turli nusxalarini o'zaro taqqoslash va ishonchli ilmiy-tanqidiy matnni tayyorlash tarzida amalga oshiriladi. Matnga bunday yondashuv yozma yodgorlikning tanqidiy tahliliga va keyingi ilmiy tadqiqotlarga ishonchli asos bo'ladigan matnini nashr etish uchun kerak. Matnshunoslik amaliyotining oxirgi natijasi bo'lib ana shu nashr xizmat qiladi[2].

Amaliy manbashunoslik yo'nalishi bevosita yozma manbalarni nazariy manbashunoslik tavsiyasiga binoan o'rganish, izlab topish, tavsif etish va o'zi topgan, mavzu uchun yangi va kerakli ma'lumotlarni ilmiy muomalaga olib kirishni nazarda tutadi. Amaliy manbashunoslikda tadqiqotchi o'zi uchun biror mavzuga oid manbalarni tanlab olgandan keyin ularning har birini tashqi yoki moddiy tcxnik belgilari va ichki mazmuniga ko'ra guruhlarga ajratib ilmiy tahlil etishi lozim[3].

Qo'lyozma bu inson qo'li bilan yozilgan manba bo'lib, kompyuter orqali yozilgan aniq yozuvdan farqlanib turadi. Ba'zi harflar yoki so'zlar bir-biriga kiritilib yozilishi yoki harflarning nuqtalari qo'yilmaslik kabi holatlar kuzatiladi. Qo'lyozmani yozishdagi imlo qoidalar hozirgi zamonda mavjud imlo qoidalardan farq qilish holatlari uchraydi, misol uchun نامه‌یاس so'zida, ba'zi xattotlar orasida alif so'z o'rtasida kelib qolsa yozmaslik holati keng tarqalgan.

Shu sababdan xattotlar ishida kuzatiladigan, bir qancha bosqichlar mavjud. Ular quyidagilar:

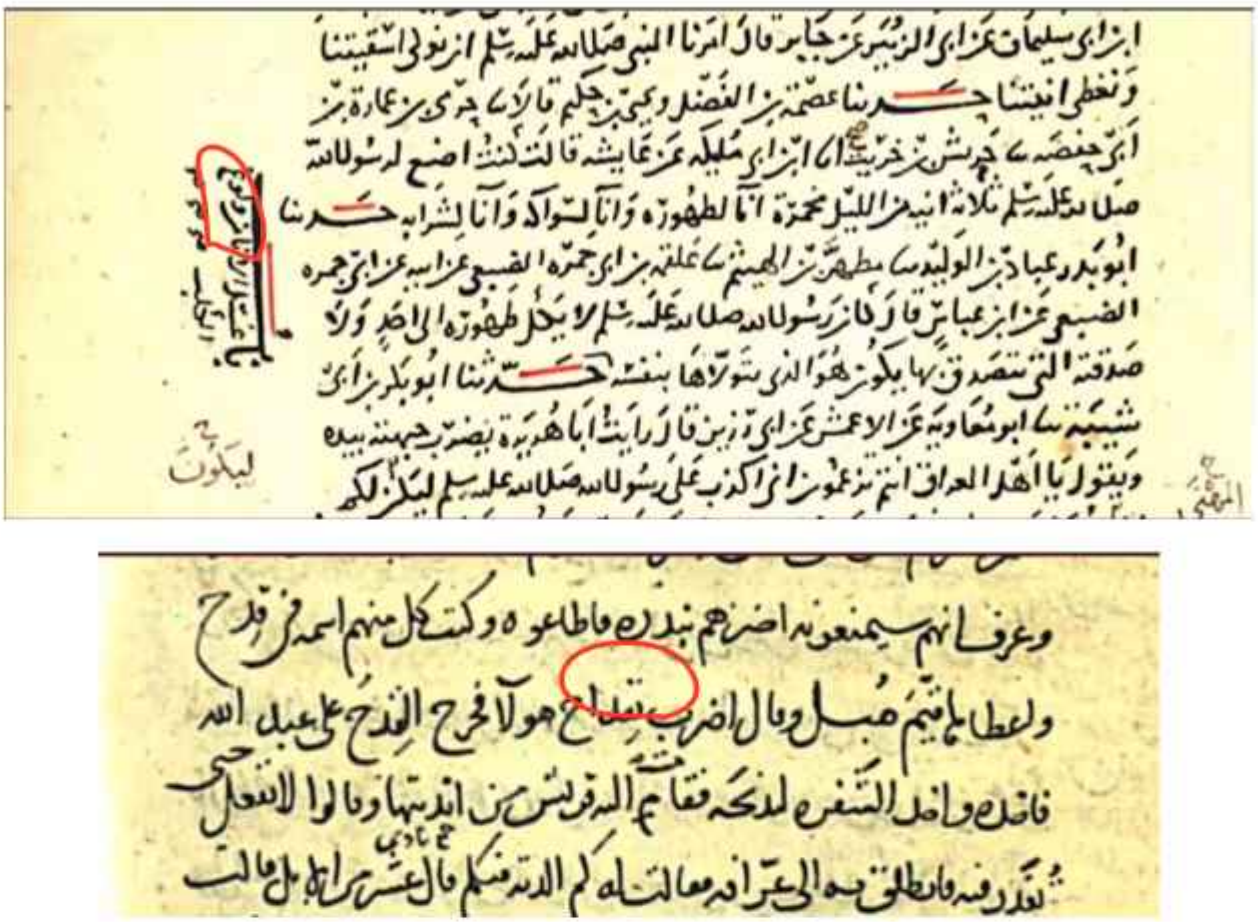
1) اللَّحَقُ (matnga qo'shimcha qilish) – nusxalovchi kotib asl matnni keltiradi va uning atrofiga hoshiya sifatida qo'shimcha kiritadi. Har kiritilgan qo'shimcha ajratilib turiladi. Eng mashhur shakli matn oxiriga \ص صح yoki صح uch marotaba qayta yozilish holati ham kuzatiladi. Agar hoshiyada shunday yozilgani ko'rilsa, ushbu qo'shimcha asl matnning tarkibi emas balki kiritma ekanligini ifodalaydi. Bundan tashqari أصل yoki متن deb yozib qo'yilgan shakllari ham uchraydi. Kiritma qilinadigan so'z doim bitta to'liq so'z emas, bir-ikkita harf bo'lishi ham mumkin.



[1] Abdumajid Abduraimov, Gavhar Fuzailov. Manbashunoslik. Darslik. – Toshkent, 2008. – B.11.

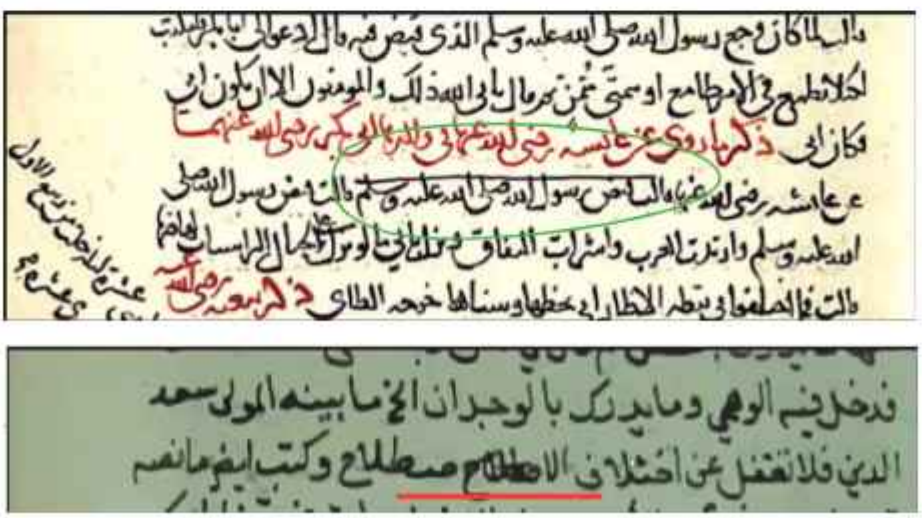
[2] Маҳмуд Ҳасаний,Алимулла Ҳабибуллаев. Адабий манбашунослик ва матншуносликнинг назарий масалалари. O'quv qo'llanma. – Toshkent, 2012. B. 13.

[3] Abdumajid Abduraimov, Gavhar Fuzailov. Manbashunoslik. Darslik. – Toshkent, 2008. – B.14.

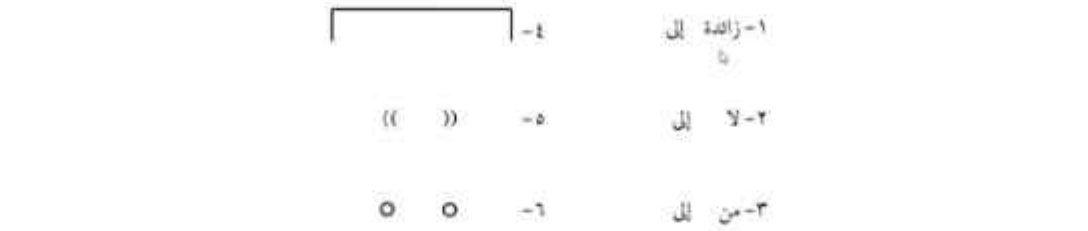


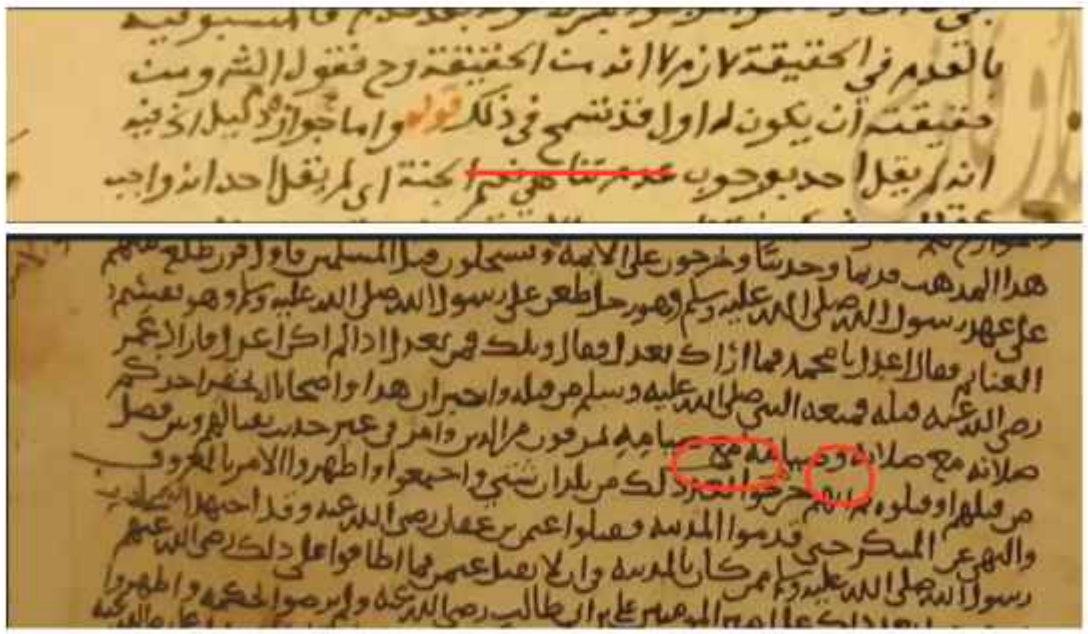
2) الضَّرْبُ (tuzatish) – satrlarda tushib qolgan qo‘shimchani keyingi satrda qo‘shib ketishdir. Bunga alomat sifatida o‘sha tuzatishga ham alohida belgi ص [sod] mamduda so‘zni ustiga qo‘yiladi. Bu ba’zan qo‘yilgan, ba’zan esa qo‘yilmagan. Boshqa holatda esa matn tagiga havola sifatida yozilib ketiladi.

Shuningdek, tuzatiladigan gap ustiga tekis chiziq tortilgan.



Tuzatishlar faqat chiziqlar orqali emas, boshqa shakllardan ham foydalanilgan, avvalida birinchi so'zni oxirida esa ikkinchi so'zni yozib qo'yishgan quyidagicha ko'rinishda:

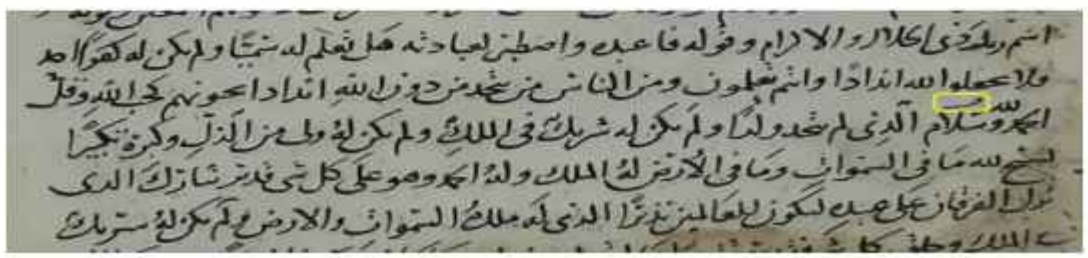


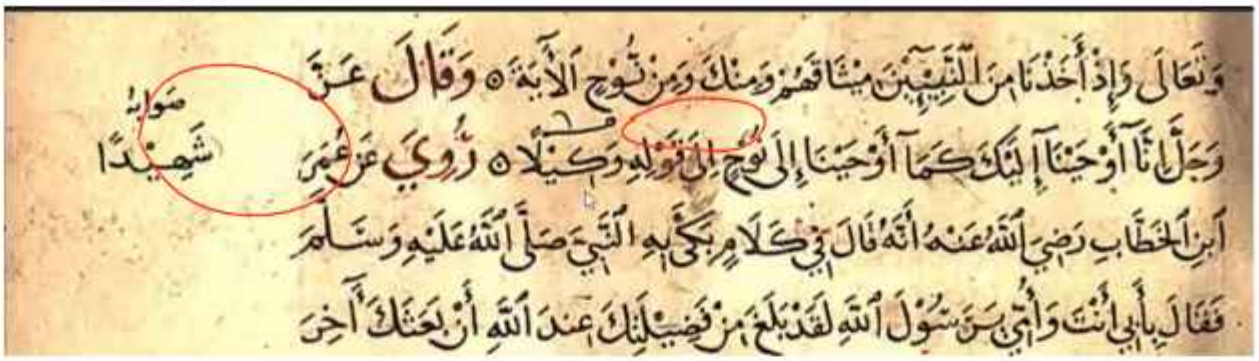


3) التقديم والتأخير بالنص (matndan farqli holda oldin yoki keyin keltirish) – xattot asl matnda biror so'zni asl o'rniga ko'ra oldinlatishi yoki keyin keltirib ko'shirishidir. Misol uchun matnda أحمد ومحمد deb kelgan bo'lsa, xattot ko'chirganda محمد وأحمد shaklida ko'chirishi kabi. Bunga ishora sifatida bir qancha harflardan belgi sifatida qo'yilib ketilgan, har ikkitasi ustiga yozilgan: أ-أ, (مقدم-مؤخر) م-م, (تقديم-تأخير) ق-خ, (تأخير-مقدم) خ-م, (أول-آخر).

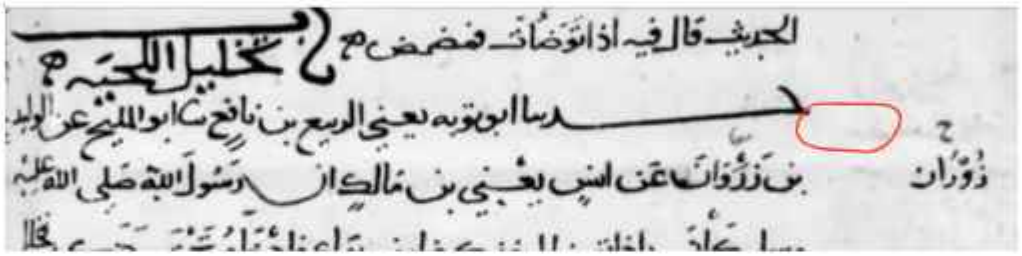
4) البَيَانُ (matnga tuzatish kiritish) – bitta so'zning harfida xatolik sodir bo'lsa, misol uchun, in مصطفى shaklida xato ko'chirilsa, to'g'irlangan variantini hoshiyada berilib, صواب deb yoziladi va bayon ekanligiga quyidagicha boshqa alomatlar qo'yilib ketiladi: بيان – ن – بدل – ل

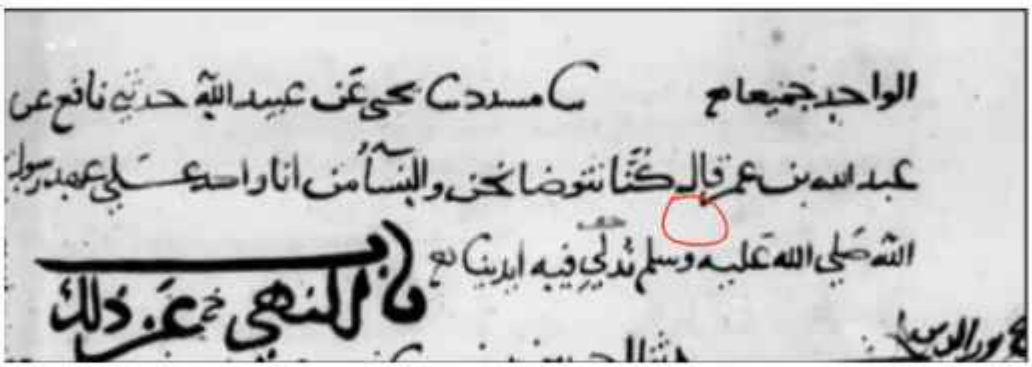
5) التَّصْنِيبُ (matnda kelgan bir so'zni o'zgartirishlarsiz shubhali deb topish) – xattot asl matnda nimani qanday holda topsa shu holda ko'chiradi. Ma'no jihatidan o'sha so'z to'g'ri kelmasa ham omonotdorlikdan ham o'sha so'zni saqlab ko'chiradi va unga maxsus belgi qo'yib ketadi.





6) مَعًا\خَفَّ (6 belgilari – bitta so'z bir harakatdan ortiq holatda o'qish mashhur bo'lganda, ikkita harakat qo'yiladi va ustiga معا qo'yiladi, bu noto'g'ri emasligini ifodalaydi.خَفَّ esa o'sha so'zning tashdiddan xoli holatda o'qilishi mashhurligi bildiradi.





7) علامات الإهمال(nuqtasiz harf-»muhmal») – bunda shakli bir xil, nuqtalar bilan farqlanuvchi ر-ز ، ف-ق kabi harflar nazarda tutiladi. Qo'lyozmalarda ba'zi nuqtali so'zlar o'qilishida tushunmovchilik kelib chiqmasligi uchun maxsus belgilar yoziladi. Bunga esa harf, maxsus tirnoq shakliga o'xshash belgi va nuqtalar bilan ifodalanadi.

8) Nusxalar ixtilofi – bir qo'lyozmaning turli nusxalarida uchraydigan so'z yoki iboralardagi farqlardir. Shuning uchun bir nusxa boshqa nusxa bilan muqobala qilinadi, ya'ni taqqoslab tekshiriladi. Buning maqsadi matndagi xatolarni aniqlash, noto'g'ri yozilgan so'zlarni tuzatish va matnning eng ishonchli shaklini tiklashdir. Boshqa nusxalar bilan solishtirish natijasida nusxaning ilmiy qiymati oshadi va uni asosiy nusxa sifatida tanlash osonlashadi. Bu jarayon qo'lyozmani o'qish va tahqiq qilishdan oldingi muhim bosqich hisoblanadi. Nusxalardagi farqlarga ham maxsus ishoralar qo'yilib ketiladi: خ\خ، نخ، نخة، نسخة

9) (الدَّارَة)الدَّارَةُ – bu matnda qo'lyozmalarda va hadis kitoblarida ishlatiladigan doira (○) belgisi bo'lib, ba'zi kitoblarda hadis yoniga doira qo'yiladi. Agar doira ichida nuqta bo'lsa, bu hadis tekshirilgan va muqobala qilinganini bildiradi. Agar doira ichida nuqta bo'lmasa, bu hadis hali to'liq tekshirilmaganini anglatadi.

Qo'lyozma manbalar bilan ishlashda kotiblar (nusxa ko'chiruvchilar)ning faoliyati matnshunoslikning eng muhim bosqichlaridan biri hisoblanadi. Ularning matnni ko'chirish jarayonida amalga oshiradigan اَللَّحَقُ (qo'shimcha kiritish), اَلْبَيَانُ (tuzatish) va اَلتَّصْبِيبُ (shubhali matnni o'zgartirmasdan saqlash) kabi amallari qo'lyozma matnlarning shakllanishi va keyingi avlodlarga yetkazilishida muhim rol o'ynaydi.

Kotiblar tomonidan kiritilgan o'zgarishlar ba'zan matnni boyitgan bo'lsa, ba'zan uning asl mazmunini aniqlashda qiyinchiliklar ham tug'diradi. Shu sababli matnshunoslikda turli nusxalarni solishtirish, variantlarni tahlil qilish va ilmiy-tanqidiy matnni tiklash zaruriy jarayon hisoblanadi.

Umuman olganda, kotiblarning amaliy faoliyati yozma yodgorliklarning saqlanishi, rivojlanishi va ilmiy o'rganilishida asosiy ahamiyatga ega bo'lib, zamonaviy matnshunoslik uchun ishonchli manba yaratishga xizmat qiladi.

Rezyume. Ushbu mavzu qo'lyozma manbalar bilan ishlash jarayonida kotiblar (nusxa ko'chiruvchilar) tomonidan amalga oshiriladigan eng muhim amallarni matnshunoslik nuqtai nazaridan yoritadi. Unda matnshunoslikning nazariy va amaliy yo'nalishlari, qo'lyozma matnlarning tarixiy rivoji, variantlar va ularni tiklash prinsiplari haqida umumiy tushunchalar beriladi. Shuningdek, qo'lyozma nusxalarda uchraydigan xatolar, qo'shimchalar va o'zgartirishlar, ularni belgilash usullari hamda kotiblar tomonidan qo'llaniladigan اَلْلَحَق (qo'shimcha kiritish), اَلْبَيَان (tuzatish kiritish) va اَلتَّصْبِيب (shubhali so'zni o'zgartirmasdan ko'chirish) kabi amaliy jarayonlar tahlil qilinadi.

Resume. This topic examines, from a textual criticism perspective, the most important procedures carried out by scribes (copyists) when working with manuscript sources. It provides a general overview of the theoretical and practical aspects of textual criticism, the historical development of manuscript texts, as well as textual variants and the principles of their reconstruction. The study also analyzes errors, additions, and alterations found in manuscript copies, the methods used to mark them, and the practical techniques employed by scribes, such as al-laḥq (the insertion of additions), al-bayān (the introduction of corrections), and al-tadbīb (the transmission of a doubtful word without altering it).

Резюме. Данная тема с точки зрения текстологии освещает наиболее важные операции, выполняемые писцами (переписчиками) в процессе работы с рукописными источниками. В ней даётся общее представление о теоретических и практических направлениях текстологии, историческом развитии рукописных текстов, а также о вариантах текста и принципах их восстановления. Кроме того, анализируются ошибки, дополнения и изменения, встречающиеся в рукописных копиях, способы их обозначения, а также такие практические приёмы, применяемые писцами, как اَللَّحَقُ (внесение дополнений), اَلْبَيَانُ (внесение исправлений) и اَلتَّصْبِيبُ (переписывание сомнительного слова без его изменения).